

ACC. N:R M. 15657:1-18.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Olof Persson, Bjärnum*
Härad: *V. Göinge* Berättare: " " "
Socken: *N. Klarp* Berättarens yrke: *fabrikör*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1879 i Visseltofta*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Livesmide. s. 1-18.
(gäller norra Skåne och södra Småland)

LUF 113

3/3-61

Om Lidsmide

Här jag nu skall försöka berätta något
om begreppet Lidsmide. Kommer jag att
uteslutande hålla mig till den betydelse som
jag rent personligen känner till nämligen
Södra delarna av Småland o norra delarna
av Skåne, där förtrövande även i andra
avsceender var mycket likartade. Jag tror
i min barndom berättas en historia om en
Smålandflicka som kommit ner till söderlän
i Skåne för att arbeta på betfältet, att
husbonden en dag kom ut på betfältet där
flickan låg på sina knän o arbetade, och han
frågade henne var du ifrån flickan
Svarade jag är från det fattiga Småland
Gud vare, och vad som ligger i detta ut
tryck kan även hänföras till norra de-
larna av Skåne då dessa båda län delar

Luf 113

hile sin natur vare mycket likartade i
fråga om ämnet och fattigden. Men gäller
dessa 1800 talens penare välpt, om tidigare
skeden vill jag ej sja, men från den här
nämnda tiden komma mina uppgifter att
sära sig, men några bestämda åtal har jag
svårt för att ange. De flesta vidar inri-
vanserna hade under mycket primitiva för-
hållande, och hade mycket svårt för att skaffa
sig brödföda. Men oröden är uppfinningarnas
moder. Detta gjorde att folket fick prova sig
fram på olika områden för att skaffa sig en
sitkomst. Och så uppstod en del handverk där
många olika förmål tillverkade, och då inte
minst inom handbrädet var även låg till-
verkningen ingick den en stor huvudgren
2/ Huru gammal smideskonsten är

därunder är väl svårt att profetisa, men
vad det gäller läsmått kan man nog
datera detta från Senare hälften, av 1800-talet.
Före lian var det skäran även kallad
Segel, som kom till bruk vid Sättes-
skörden. Vid 1800-talets början var den
odlade åkerarealen cirka 08%. Detta bidrog
till, att man med dessa primitiva red-
skap kunde skörda sin säd. Skäran var långt
i bruk, för skötande av korn. Detta sädeslag
skulle stå på rot till hög mognad, och då
blif följden, att kornen satt löst i åken och trö-
vade en varsam behandling, att ingenting
skulle gå till spillo. Vad jag känner
till var det först under 1800-talets Senare
hälft, som lian kom i bruk och tillverkade
öfver allmänt i dessa trakter, sålunda

Jans i södra Småland 2 församlingar
nämmligen Markaryd o Hallaryd samt
i Norra Skåne Osby o Lisselofta som hade
Lisselofte, när lisselofte väl kommit
i gång utgick bruket av skäran men denna
höll sig länge kvar hos föräldrarna, som
endast hade små ökerlappar o skörde om
var det mest kvinnorna som fick ombe-
sörja detta arbete

So lisselofte Jans 4 st icke Halla-
ryds församling under slutet av 1800
talet nämligen Nils Persson, bosatt i
Hallaryd tillverkare av Lyonlinn, Anders
Froedsson bosatt i byn Tunby, tillverkare
av Hjärtalinen, Nils Andersson Svandryd till-
verkare av ~~Saktia~~ Stjärnlina, samt Johan
4/ Karlsson Ulvberga tillverkare a Saktia

Den mest berömda av dessa var Nels
 Persson öfver hans farfar hade varit smed
 dock ej liesmed. Det var även denne Nels
 Persson som införde lejonstämpeln på sina
 liar. ett märcke som senare blev vida känt.
 Öfver både smälamt och skänc för sin höga
 skärpa. Det var dock främst Sören Teodor
 Lejon som gick i faderns fotspår och
 gjorde Lejonmärket så vitt berömt.
 Anders Thøeds som kom först något
 senare i gång med sina liar med
 hjärtu stämpeln, men även hans liar fick
 stor spridning, dessa voro av något lättare
 typ och hade en mycket god skärpa
 och lämpade sig särskilt för ängsköstnad
 De öfriga 3 märckena hade ej samma
 spridning som de föregående men

funno även dessa arvsättning, i Osby,
Markaryd, och Visperupflans äran någon
Liesmed men bedross i mindre skala
och funno i samma beryktning som
de första värnämnda. Liesmedens-
yrke var mycket värt, arbetslokalen
kallades smedjan som inrymdes i en
mycket primitiv byggnad, där tempera-
turen invändigt var lika ordentligt.
Arbetet började tidvis redan kl 5 på
morgonen och pågick till på den kvällen
de måste vara 2, för att kunna utföra
arbetet, så smedmästaren fick alltid
en släggkarl, det var denne som fick
skära storsläggan ett mycket tungt ver-
tyg även kallad brödsläggan.
6/ jag skall i korta drag söka beskriva

De olika momenten vid en lins tillverkning
Sjarna tillverkades i olika längder och be-
nämdes 5 kvartus, 5½ kvartus, 6 kvartus, 6½
kvartus ja ända upp till 7 kvartus. Kärni-
alet bestod av järn och stål och köptes
i specialdemissioner. Dessa kopades
i avpassade längder för varje port av
liedtyp. Så lade man tillsammans 2
längder av järnet, och mellan dessa en
längd av stålet, dessa skulle sedan
sväjas till samman, som tillgick på föl-
jande sätt. På fyren som den kallades
gjordes upp eld och på denna lades så
träkol, med en blåsbälg som föingade
in luft under eldhärden, som således åstad-
kom en mycket hög hetta, då kolen blev
T/ en glödande massa. Så tog mästern

med en färre och höll de 3 styckena till-
 sammman och sköt dem ned i den glö-
 arde massan där de träll kvar tills de
 blev helt glödande, Sen var det den man
 som skötte storlaggan, som gick gripa
 in, o så slog man på arbetsstycket till
 jämsnit o stället brast förenats detta ka-
 lades för att välla, Men man måste tege
 en bit i bänden cirka 15-17 centimeter och så
 förts ätta hela liens länd, Detta var ett mycket
 mygga arbete. Glödningen måste hållas
 konstant annars kunde det uppstå bräster
 i eggen och lien var förlovad, Detta mo-
 ment försiggick med 100 ämmen åtgången
 Närsta moment var att lossa ut formen
 på lien detta skedde efter uppvärmning på
 nytt och sedan bearbetas med brastläggaren

Mästar höll arbetsstycket med Sing färg
 Ende det på smästället o så böjats be-
 betviringen nu skulle man trassa ut lian
 till sin rätta bredd cirka 4-5 cm i ena kanten
 Slogs en rygga. Sedan trasslats det ut till
 nästan intet i andra kanten som skulle bilda
 ryggen. När på detta var färdigt skulle man
 böjka till en bit i vinkellet, denna kallades
 karst och tjämsgjorda, för att fästa i lian på
 kraftet. Sedan nu all detta var utfört var
 lian färdig sin rätta form o längd o bred. Äter-
 stod det kanske mest viktigaste lian skulle
 träsas i detta lilla gjer. Sålunda, man träs
 vis sidan av fyren ett ämbel fyllt med Rika
 400 liter iskalat vatten (trädningen pågick
 träst på vintern då is fanns att träsas som
 man kunde lägga i vatten för att få det kallt)

Då gjordes där upp en stor fyp, blås bälgen
 sattes i gång som drogs förhanda så blästis där
 upp en mycket stark fyp. Då drogs lier fram o
 till baka genom den glödande massan, till den
 fick en jämn mörkbröd färg, över hela linien
 när så var fallit doppades den ned i det is-
 kalla vattnet, och träs där till den avrundat.
 Den märkte kunde se att den fått den rätta
 blåaktiga färgen. Hårdningen skedd i regel
 med 500 lier åt gången. och fick försiggå
 i mörkrum var för man hängde för alla fjortse
 detta för att lättare kunna kontrollera den
 rätta röda färgen före vattendoppit. Bifla
 detta var lierna färdiga att gå ut i mörk-
 ruden. Hos de större tillverkarna,
 såsom Leyonsveden, pågick arbetet under
 hela året. På Småarnas gjorde man upp-

r
 Amman för att sedan göra dem färdiga
 på vinter och tillverkningen kunde gå
 upp till 5-6 000 st per år. Hos de flesta
 mindre tillverkare ~~var~~ som jag nämnt var
 tillverkningen mera sporadisk.
 Det skall tilläggas att sedan lian var
 kvepstuvad o färdig, tillkom inslagning
 av stämpelen, som placerades på översidan
 intill läret. Lian ~~innehöll~~ initialerna
 N. P. S. med ett lejon inunder. Sen nu liarna
 var färdiga för försäljning, luntades dessa
 tillsammans med 20 st i varje bunt. Frånsett
 dem, som såldes på platsen till enskilda för
 köpare. Bättre äffande pris på liarna
 varierade något, men för hög kostade de mellan
 45 o 50 kronor, men i ännu större partier blev
 11/ priset något reducerat men, i stycketal

vägat lite högre. Kon stor del av liarnas
 försälpta genom gård förbandlång. Dessa
 kunde omsätta 3-400 pr år, flera sidans förs
 inom Hållaryds församling. En vid namn Sjölens
 från Sjöholt, han förvalde såväl lias som
 andra bannidessvar, han genomkorsade hela
 stråme, o transporten skedde med en dragkärra
 med 2 hjul, han levde o verkade under sommit
 under 1880 o 1890 tålt. Kon annan som kallades
 Långe Jon, var från en by som hetta Stenshult,
 en tredje Lars som hetta Jon Andersson och var
 från Galsved, samtliga arbetade under som-
 ma tid idessa besökte utom enskilda gårdar
 alla Marknader o Stortorgsgården inom stråme
 och södra Småland, följande kan nämnas
 Sabom, Gungby, Traryd Markaryd Hinnaryd
 Klippan, Hålleryd, Hålleryd Kristianstad

m. f. l. Dessa plattor hade på den tiden i regel
 2 stomkrader på året, en för våren o en
 på hösten, samt dessutom torrdryg emellan
 utom den här förtämda spölin färdade
 gårdforhandlande med kást o vägn. emän
 de hade många olika handarbeten o sälja
 såsom liskapt, strykpån, beynstomar, seldon
 träckor o spadar m m. försäljningen bedrevs
 från tidiga vår till sena höst. Men även
 handlandena ute på lundsbygden hade
 lika till försäljning, många särskilda för-
 lagsmän i övrigt är för mig obekant.
 7 bland trante så någon av bröderna
 gav sig ut till marknaderna för att finna
 avyttring av sin alster. detta skeddemärkt
 på försommaren för slättern böjan, då
 tillverkningen nägot avstannat

Lic försäljning pågick nu visserligen ärt kient
 men själva topp försäljningen var under för-
 sommaren för Slättery & Skörd. då i både
 fallen. Under 1850 talits senare hälft. Li en var
 det enda verktyg som kom i bruk. Vad det
 gäller de tvärts varom jag här talat var
 den uppofrade marken ringa men Mycken
 Ängsträdd fans därför gälla det att
 vara en god lic, det var merendels 6-
 kvartens lic som kom i bruk, och då även
 Hjärtalicen, då denna var något lättare
 än Sejonlicen och hade en mycket god skäpa,
 i normala fall gick den bryras 2,
 gånger under ett dagsverk. Vad särs
 skörden beträffar så användes för denna något
 kraftigare lic merendels $6\frac{1}{2}$ kvarts o 7 kvarts
 av Sejonmätet detta var idealiska

I Synnerhet Skans slät byggdes både
 stor användning av dessa, där säten var
 hög och grov i stråna. Samma förhållande
 var det också med klövern. Men när vi kom-
 mer mot sekelstoftet börjar de smärningom
 förhållandena att förändras. Nu började det
 komma fabriksstuvkade här att komma ut
 i marknaden, men vare sig av samma goda be-
 skaffenhet som hemsmidet. Sedan kommer
 slätmaskinen med i bilden, vilket sam-
 manlagt gör att efter 1915 talet var lic-
 smidens typ i dessa trakter en saga blott.
 Men fabrikslilar finns fortfarande i handeln
 och är i bruk på våra mindre jordbruk med
 stening åkerareal. Tångströmad har totalt
 försvunnit ängarna har blivit utdikade
 o uppfodlade, och giva skötar både av

15

Livl. öfverste och chef för den svenska armén i Finland

Klön o. Säd. som numera skördas med
omskivning av olika slag.

Allmänt ombone

Sesomrens tyvärr var ett hårt yrke
som gav ringa utbyte för sin utövare
Det var i allmänhet Torpare eller Back-
-skugosittare. I vissa fall, med någon
liten åkertoppa rent stugan som sköttes
uteslutande med handredskap. Såsom
braka grep. o. spata. Arbetstiden var lång
köjete vid arla morgon och pågick till
sen kväll. En stor o stark slägg-
karl kunde högst få 30 öre jämte lite
dålig mat för en hel dag.

Material till lianna såsom kol
järn och stål tog bort en del av in-
tjänsterna, på nyttvinster för hästen blev

En särskild stor, behöfvens och
vändningen av lian, var det i stort sett
till skäran, endast den mestliga delen av
befolkningen som gjorde bruk av denna
Utom här förut nämnda typer
av lian fanns en särskild för slagning
av Ljung den lilla var endast 4 kvadrati-
längd o betydligt bredare o grövre för
denna fordrades även ett betydligt kraf-
tigare skapt, försatt i övre ändan
med en löjning som gick över vänstra
armkroken som bidrog till större kraf-
utveckling vid huggning. Ljungen
användes förordnings som hjälps flöter
till nötkreaturen, i samband med
trä o kalvar

Till sist några ord om Gårdfarehand
Landerna vilka såluförde en så stor
del utav liarna. Dessa voro som regel
små lantbrukare, som hade möjlighet
att hålla häst. De körde regelbundet
från ett vintern. Svåne var deras ha-
vudsakliga avsättningsort, och besökte
utom torsdagen, många större o mindre
lantgårdar jämvel herregårdarna, de
gjorde konfimerliga turor med bestämda
logiställen där de fick föda till sin häst
och voro mycket välsedda gäster då de
kom på sina besök.

Härmed slutar jag min
berättelse om licesmide, om hissa saker
har jag kanske sagt för mycket o om
18. andra förlite ~~Person~~